

ТЕКСТ ДЛЯ ЧТЕНИЯ

• 8 КЛАСС

ХОТОЙ ОБОТО

Биһиги оттуу сылдьан Хайаада диэн сиргэ төрөөбүт хотойу көрбүппүт. Кини биир оҕолооҕо. Оҕото бэйэтин саҕа улааттар даҕаны, ыраах көппөт. Уйатыттан сиргэ түһэр, сиртэн олорор мутугар кетэн тахсар. Сарсыарда ийэтэ бултуу барарыгар мутукка олорон хаалар. Киэһэ ийэтэ кэлиэр диэри мутугар ол курдук олорор. Маһынан халбарыччы астахха кыһыран түүтүн сахсатар, өрө үллэн тахсар уонна сүр үлүгэрдик чаачыгыраччы сангарар. Оннооҕор өлбүт турааҕы аҕалан тиитин анныгар ууран кэбистэххэ, ийэтэ кэлиэр диэри сиэбэт. Киэһэ ийэтэ кэллибинэ эрэ сиргэ түһэр.

Ийэтэ сорох ардыгар сүүрбэччэ көс сиртэн өрүс балыгын аҕалар. Оччоҕо үөрүү-көтүү, сапсыныы бөҕө. Ийэтин кэһиитин кытта холбуу били турааҕы эмиэ сиэн кэбиспит буолар.

Сарсыарда ийэтэ барбытын кэннэ көрдөххө, хотой оҕото бэбэһэнни мутугар бобуччу тутуһан, баҕыырдаах тынырактара килбэһэн, тумса токуруйан олорор буолар.

Хотой оҕото даҕаны ийэтин тылын олус истимтиэ эбит, ийэтэ барарыгар ханна олордубутай да, онтон уһун күнү быһа биирдэ халбарыйан көрбөт.

Ыйытыктар (вопросы):

1. Хотой тас дьүһүнэ хайдаҕый?
2. Хотой оҕото кыһырдаҕына эбэтэр үөрдэбинэ хайдах буоларый?
3. Хотой тугунан аһылыктанарый?
4. Ийэтэ оҕотугар (хотойго) хайдах кыһалларый?
5. Кэпсээни истэн баран тугу өйдөөтүң?

9 КЛАСС

ЧЫЫЧААХ ТҮБҮГЭ

Сайын сир-дойду тупсан, көбөрөн турдабына чыычаах уйа туттар түбүккэ түһэр. Уйатыгар бизс-алта сыммыты сыммыттыыр. Ажалара сыммыты эмиэ баттаһар, оҕолоро табыстахтарына ас булан аһатыһар. Чыычаах оҕото маннай харабынан көрбөт, ньулдыбай, ханнык эмэ бытаама түүлээх буолар, ол иһин ийэ чыычаах уйаттан турбат. Оҕолорун тымныыттан көмүскээн кынатынан сабан сытар. Ити кэмнэ ажалара ас таһан аһатар. Чыычаах оҕолоро биир хоноот айахтарын атан ас көрдүүлэр. Маннай утаа кинилэргэ адьас сымнаҕас ас наада, быһыта тытыллыбыт чиэрбэ, кыра үөн-көйүүр. Кэлин сахсырҕаны, кумаары, хомурдуоһу да сиир буолан бараллар.

Чыычаах оҕолоро түүлэнэн-өһнөнөн, аһы бэйэлэрэ булан аһыыр буолтарын да иһин, ийэлээх аҕаттан түбүк син биир араһпат. Кинилэр маннай утаа ханна баалларын эрэ биллэрэн, быыстала суох чырылыыры эрэ сатыылар, үгүс сананы сатаан таһаарбаттар. Ону ийэлээх аҕа батыһыннара сылдьаннар хайдах сангарарга, хайдах саһарга, көтөргө үөрэтэллэр. Маннайгы хаһыннар оту-маһы хагдарытан эрдэхтэринэ чыычаахтар үөрдүһэллэр, сылаалаах уһун айанна барарга уопсай күүстэринэн бэлэмнэнэллэр, көтөргө эрчиллэллэр. Биир сиргэ уһуннук озорботторун эһиги билэбит, олорон баран эмискэ «сир» ғына өрө көтөн тахсаллар. Ити аата уһун айанна бараары сырыттаһтара.

Ыйытыктар (вопросы):

1. Чыычаахтар хаһан уйа тутталларый?
2. Чыычаах тас дьүһүнэ хайдаһый?
3. Чыычаах оҕолоро хайдах аһыыларый?
4. Ийэлээх ажалара оҕолорун туохха үөрэтэллэрий?
5. Кэпсээни истэн баран тугу өйдөөтүң?

10 КЛАСС

ХАХХАН

Хаххан –хагдарыйбыт маска маарынныыр өгнөөх көпсөркөй түүлээх улахан көтөр. Кыната сымнаҕас куорсуннаах, хойуу түүлээх. Адьас тыаһа суох көтөн кэлэн, булдугар биирдэ сарбас гына түһэр. Атаҕа баҕыар курдук сытыы тыңгырахтаах. Онтунан кутуйаҕы, куобаҕы, өмүтүннэрэн куртуйаҕы даҕаны бобо харбыан сөп. Кытаахтаабыт булдун тыыннааҕар төлө тушпат.

Хаххан - түүнүгү көтөр. Сырдыкка ырааҕы көрбөт, күнүһүн халыг сискэ, хойуу лабаалаах маска хорҕойор эбэтэр мас көнгөйүгэр, сыгынахха киирэн утуйан тахсар. Киэһэ хараҕа уоттанар, мутуктан мутукка түһэ сылдьан булдун кэтэһэр. Булду көрдөбүнэ, табыгастаах түгэни күүтэн олорон, эмискэ биирдэ сарбас гына түһэр да, баҕыас тыңгыраҕынан батарыта тутан олорон баран, тырыта-хайыта тыытан сизэбитинэн барар. Тугун да ордорбот, истэри-үөстэри, унгуохтары-түүлэри барытын харайар.

Хаххан-бэрт сэрэх көтөр. Кыра да тыаһы үчүгэйдик истэр. Көп түүлээх кылгас моонньугар төбөтө мээчик курдук эрийэр, тула өттүн анаарар. Киһиттэн өрүү куота сылдьар, киһи чугаһаатаҕына, суолун муннаран туора—маары көтөр, мутук быыһыгар саһан хаалар. Булдун кыайан кытаахтаан илпэтэбинэ, киһиэхэ утарылаһар. Кыыһырдаҕына, уһун хойуу түүтүн адаарытан баран, айаҕын кытарчы атан кэбиһэр, тумсун тыаһа лачырҕас буолар. Өллөбүнэ даҕаны булдун ыһыктыбат, хаххан ытарчалыы ылбыт тыңгыраҕын киһи кыайан араарбат.

Ыйытыктар (вопросы):

1. Хаххан тас дьүһүнэ хайдаҕый?
2. Хаххан кыыһырдаҕына хайдах буоларый?
3. Хаххан хараҕа тоҕо уоттанарый?
4. Хаххан хайдах бултууруй?
5. Кэпсээни истэн баран тугу өйдөөтүң?